

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ
Στο Σχέδιο Νόμου για την
«Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή»

I. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η αλματώδης ανάπτυξη των ιατρικών μεθόδων που υποβοηθούν την ανθρώπινη αναπαραγωγή και η συνεχώς διευρυνόμενη εφαρμογή τους και στη χώρα μας θέτουν κρίσιμα ηθικά, κοινωνικά και νομικά προβλήματα. Εκτός από την τεχνητή σπερματέγχυση, είτε με γεννητικό υλικό του συζύγου ή συντρόφου της γυναίκας («ομόλογη») είτε με γεννητικό υλικό τρίτου δότη («ετερόλογη»), που έχει πλέον καθιερωθεί στην ιατρική πρακτική, η δυνατότητα της γονιμοποίησης του ωαρίου έξω από το γυναικείο σώμα, δηλαδή σε δοκιμαστικό σωλήνα (εξωσωματική γονιμοποίηση ή γονιμοποίηση in vitro) έχει οδηγήσει σε πολλές παραλλαγές: Η αναπαραγωγή με χρήση ωαρίου άλλης γυναίκας από εκείνη που επιθυμεί να αποκτήσει τέκνο, η προσφυγή στη βοήθεια άλλης γυναίκας που θα κυοφορήσει το γονιμοποιημένο ωάριο για λογαριασμό της γυναίκας που επιθυμεί να τεκνοποιήσει, η δυνατότητα μεταθανάτιας γονιμοποίησης ή εμφύτευσης (μεταφοράς στη μήτρα) κρυοσυντηρημένου γεννητικού υλικού αποτελούν μεθόδους που ήδη εφαρμόζονται στην ιατρική πρακτική. Ακόμη, ειδικότερα η εξωσωματική γονιμοποίηση συνδέεται και με τις δυνατότητες επιλογής φύλου, της διενέργειας επιστημονικής έρευνας στο πλεονάζον γεννητικό υλικό καθώς και της αναπαραγωγικής ή θεραπευτικής κλωνοποίησης.

2. Είναι προφανές ότι η εφαρμογή των μεθόδων αυτών καθιστά αναγκαία την παρέμβαση του νομοθέτη, και η ανάγκη αυτή έγινε ακόμη πιο επιτακτική ύστερα από σειρά σχετικών υποθέσεων που απασχόλησαν σε διάφορες χώρες τα δικαστήρια. Κλασικές στο θέμα της σύγκρουσης μητροτήτων θεωρούνται τόσο η υπόθεση «Baby M», που αφορούσε περίπτωση «υποκατάστατης μητρότητας» και αντιμετωπίστηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο του New Jersey των ΗΠΑ το 1988, όσο και η υπόθεση Johnson v. Calvert, που αναφερόταν σε περίπτωση «παρένθετης μητρότητας» και που αντιμετωπίστηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο της Καλιφόρνιας των ΗΠΑ το 1993, καθώς, ακόμη και η υπόθεση της C. Parraiaix, που διεκδικούσε στη Γαλλία το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει το κρυοσυντηρημένο σπέρμα του νεκρού συζύγου της (1984).

Αλλά και στην Ελλάδα εμφανίσθηκαν στα δικαστήρια υποθέσεις συνδεδεμένες με την τεχνητή γονιμοποίηση. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση που αντιμετώπισε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Ηρακλείου (31/5803/176/1999) σχετικά με την υιοθεσία τέκνου που κυοφορήθηκε και γεννήθηκε από γυναίκα διαφορετική από εκείνη που χορήγησε το γεννητικό υλικό, καθώς και η υπόθεση για την αναγνώριση της πατρότητας του μόνιμου συντρόφου της γυναίκας που απέκτησε παιδί με γεννητικό υλικό ξένο και προς τους δύο συντρόφους, η οποία απασχόλησε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών (6779/2000).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ευρύτατη εφαρμογή των επιμέρους ιατρικών μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής θα προκαλέσει και στη χώρα μας και άλλες διαφορές, που θα απαιτήσουν την παρέμβαση της δικαιοσύνης. Ενόψει, άρα, του νομοθετικού κενού, που διαπιστώνεται στον τομέα αυτόν, η διαμόρφωση ενός ειδικού ελληνικού νομοθετικού πλαισίου, που θα ρυθμίζει την τεχνητή γονιμοποίηση και θα καθορίζει τις συνέπειες της στο χώρο της συγγένειας, είναι απολύτως επιβεβλημένη.

3. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες έχουν ήδη διαμορφώσει ανάλογο ειδικό νομοθετικό πλαίσιο: Η Σουηδία το 1984 και 1988, το Ηνωμένο Βασίλειο το 1985 και 1990, η Ισπανία το 1988, η Γερμανία το 1991, η Αυστρία το 1992, η Γαλλία το 1994, η Ελβετία το 1998. Είναι, βέβαια, γεγονός ότι οι νομοθεσίες αυτές δεν κινούνται προς ενιαία κατεύθυνση. Άλλες είναι πιο αυστηρές, απαγορεύοντας ή περιορίζοντας ορισμένες μεθόδους, ενώ άλλες είναι πιο ελαστικές. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι ενδεικτικές των διλημάτων του νομοθέτη.

4. Μπροστά στα διλήμματα αυτά ο Έλληνας νομοθέτης έχει δύο σταθερά ερείσματα: το Σύνταγμα και τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του Οβιέδο του 1997 «για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική» (που κυρώθηκε με το νόμο 2619/1998).

Σε συνταγματικό επίπεδο, το δικαίωμα της αναπαραγωγής βρίσκει την κατοχύρωση του στο άρθρο 5 § 1 Συντ. Καθένας έχει το δικαίωμα, με βάση την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, να αποκτήσει απογόνους σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Κατά συνέπεια, η προσφυγή στις ιατρικές μεθόδους, προκειμένου να αποκτηθούν τέκνα, εντάσσεται στο προστατευτικό πεδίο του Συντάγματος, αρκεί η άσκηση του δικαιώματος της αναπαραγωγής να μην προσκρούει σε δικαιώματα άλλων, να μην παραβιάζει το Σύνταγμα και να μην προσβάλλει τα χρηστά ήθη. Θέμα αντίθεσης στους περιορισμούς αυτούς συζητείται ότι μπορεί να υπάρχει σε τρεις περιπτώσεις: στη μεταθανάτια γονιμοποίηση, στην τεχνητή γονιμοποίηση άγαμων μοναχικών γυναικών και στη χρησιμοποίηση «παρένθετης» κυοφόρου γυναίκας. Και σ' αυτές όμως ακόμη τις περιπτώσεις μία πλήρης νομοθετική απαγόρευση (που δεν θα μπορούσε βέβαια από τα πράγματα να επιβληθεί

απόλυτα στην πράξη, όπως συμβαίνει με όλες τις απαγορεύσεις αυτού του είδους) δεν θα ήταν το καλύτερο μέτρο, αφού, σε τελική ανάλυση, θα είχε ως θύμα το πιο ανυπεράσπιστο από τα εμπλεκόμενα μέρη: το παιδί που θα γεννιόταν από μια απαγορευμένη και, άρα, μη ρυθμιζόμενη ως προς τις συνέπειές της μέθοδο. Το παιδί αυτό θα ήταν υποβαθμισμένο από άποψη νομικής κατάστασης, όπως ακριβώς συνέβαινε παλαιότερα και με τα «εξώγαμα» παιδιά, με την επίκληση και εκεί «κάποιων ηθικών αξιών», όπως η προστασία της «νόμιμης οικογένειας». Δημιουργία όμως παιδιών «δεύτερης κατηγορίας» δεν ανέχεται πλέον ο νομικός πολιτισμός.

Σε ό,τι αφορά τη Σύμβαση του Οβιέδο, το ενδιαφέρον –και η δέσμευση– για τον έλληνα νομοθέτη δημιουργείται ως προς την απαγόρευση επιλογής φύλου (με εξαίρεση την επιλογή που επιβάλλεται από ιατρικούς λόγους), την απαγόρευση της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης και το επιτρεπτό ερευνών σε γονιμοποιημένα ωάρια.

5. Σύμφωνα με τα παραπάνω, το Σχέδιο Νόμου απαγορεύει την ανθρωπίνη κλωνοποίηση για αναπαραγωγικούς λόγους, καθώς και την επιλογή φύλου, εκτός αν αυτή επιβάλλεται από ιατρικούς λόγους. Επίσης, επιτρέπει τη χρήση των γονιμοποιημένων ωαρίων, που πλεονάζουν, και για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.

Το Σχέδιο Νόμου υιοθετεί ανεπιφύλακτα την τεχνητή σπερματέγχυση και την απλή εξωσωματική γονιμοποίηση, είτε ομόλογη είτε ετερόλογη, ενώ ρυθμίζει και την τύχη του πλεονάζοντος κρουσυντηρημένου γεννητικού υλικού. Σχετικά με τη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και την κυοφορία γονιμοποιημένου ωαρίου από γυναίκα που προσφέρεται προς τούτο, το Σχέδιο ακολουθεί μέση οδό, υπάγοντας τις δυνατότητες αυτές σε αυστηρές προϋποθέσεις. Ειδικά για την περίπτωση κατά την οποία μεσολαβεί άλλη γυναίκα, διαφορετική από εκείνη που θέλει να αποκτήσει τέκνο, το Σχέδιο απαιτεί προηγούμενη δικαστική άδεια.

Σχετικά με τη δυνατότητα των άγαμων γυναικών να προσφύγουν σε τεχνητή γονιμοποίηση, το Σχέδιο δεν την αποκλείει. Τέλος, το Σχέδιο τάσσεται υπέρ της ανωνυμίας του τρίτου δότη γεννητικού υλικού, προβλέπει όμως παράλληλα τη διατήρηση σε απόρρητο αρχείο, με κωδικό απλώς αριθμό, του ιατρικού ιστορικού του δότη, ώστε το τέκνο –και μόνο αυτό να έχει πρόσβαση στο συγκεκριμένο ιστορικό, αν το επιβάλλουν λόγοι υγείας.

Οι παραπάνω λύσεις, που θα αναλυθούν λεπτομερέστερα στο δεύτερο μέρος της Εισηγητικής Έκθεσης, βρίσκονται σε αρμονία με το ισχύον νομικό πλαίσιο, τις βασικές ηθικές αξίες και την ιατρική δεοντολογία, ενώ ανταποκρίνονται και στην κοινωνική πραγματικότητα, έτσι ώστε οι προτεινόμενες ρυθμίσεις να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τα προβλήματα που ανακύπτουν. Ιδιαίτερα σε ένα χώρο, στον οποίο οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και όπου με ένα απλό ταξίδι σε χώρα με ελαστικότερο νομοθετικό καθεστώς πολύ εύκολα ματαιώνονται οι όποιες απαγορεύσεις, ο νόμος θα πρέπει να είναι εύκαμπτος, ώστε οι διατάξεις του να μην καταλήξουν νεκρό γράμμα.

6. Από νομοτεχνική άποψη προτείνεται η θέσπιση ενός νέου Κεφαλαίου στο Τέταρτο Βιβλίο του Αστικού Κώδικα (Οικογενειακό Δίκαιο). Το Κεφάλαιο αυτό (Κεφάλαιο Όγδοο: Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή) θα περιλαμβάνει τις γενικές ρυθμίσεις, ενώ στο επόμενο Κεφάλαιο (Κεφάλαιο Ένατο: Συγγένεια) θα ενταχθούν οι διατάξεις που ρυθμίζουν τις επιπτώσεις της τεχνητής γονιμοποίησης στο δίκαιο της συγγένειας. Η μεταβολή αυτή στο Τέταρτο Βιβλίο του Αστικού Κώδικα γίνεται με την τοποθέτηση των διατάξεων του Όγδου Κεφαλαίου στη θέση καταργημένων με το νόμο 1329/1983 άρθρων, μέθοδος που ακολουθήθηκε με επιτυχία και στο νόμο 2447/1996. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η συστηματική αντιμετώπιση όλων των ζητημάτων, ενώ ταυτόχρονα ο Αστικός Κώδικας ανανεώνεται και ανταποκρίνεται πλέον στις ανάγκες των καιρών.

II. ΟΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

1. Με το άρθρο 1 του Σχεδίου Νόμου προστίθεται στον Αστικό Κώδικα νέο Όγδοο Κεφάλαιο με διατάξεις (άρθρα 1455-1460) για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και το επιτρεπτό της γενικά. Οι περισσότερες είναι διατάξεις που ορίζουν υπό ποιες προϋποθέσεις ή με ποια διαδικασία επιτρέπονται οι διάφορες επιμέρους μέθοδοι της τεχνητής γονιμοποίησης ή οι τεχνικές που συνδέονται μ' αυτήν, ενώ υπάρχει και μία διάταξη που αναφέρεται στην τύχη του πλεονάζοντος γεννητικού υλικού.

Ειδικότερα:

Το νέο άρθρο 1455 ΑΚ στην πρώτη παράγραφο του θέτει το γενικό κανόνα για το επιτρεπτό της τεχνητής γονιμοποίησης, σύμφωνα με τον οποίο η ιατρική υποβοήθηση στην ανθρωπίνη αναπαραγωγή επιτρέπεται μόνο αν είναι ιατρικώς αναγκαία με δύο έννοιες: Πρώτο, αν υπάρχει αδυναμία απόκτησης απογόνων με φυσικό τρόπο, δηλαδή στειρότητα, και, δεύτερο, αν μέσω της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής μπορεί να αποφευχθεί η –διαφορετικά αναπόφευκτη– μετάδοση στο τέκνο σοβαρής ασθένειας. Ένα παράδειγμα για την τελευταία περίπτωση αποτελεί αυτό όπου ο σύζυγος πάσχει από σοβαρή κληρονομική νόσο, η οποία θα μεταδοθεί στους απογόνους του, ενώ μπορεί να αποφευχθεί αν διενεργηθεί τεχνητή γονιμοποίηση με σπέρμα υγιούς τρίτου δότη. Οι όροι

«υποβοηθούμενη αναπαραγωγή» και «τεχνητή γονιμοποίηση» ταυτίζονται στο Σχέδιο Νόμου και χρησιμοποιούνται ως όροι γενικοί, που περιλαμβάνουν όλες τις μεθόδους και τεχνικές της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Από αυτές συνηθέστερες είναι η τεχνητή σπερματέγχυση και η εξωσωματική γονιμοποίηση. Στην τεχνητή σπερματέγχυση τεχνητή είναι μόνο η μεταφορά του σπέρματος στο γυναικείο γεννητικό σύστημα· από εκεί και πέρα το σπέρμα με το ωάριο ενώνονται και το γονιμοποιημένο ωάριο οδεύει προς τη μήτρα και εμφυτεύεται σ' αυτήν όπως και όταν πρόκειται για φυσική αναπαραγωγή. Στην εξωσωματική γονιμοποίηση, αντίθετα, τεχνητή, είναι τόσο η ένωση του σπέρματος και του ωαρίου, δηλαδή η γονιμοποίηση του τελευταίου, που γίνεται εξωσωματικά (στο δοκιμαστικό σωλήνα *in vitro*), όσο και η μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στη γυναικεία μήτρα.

Στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1455 επαναλαμβάνεται η ρύθμιση του άρθρου 14 της Σύμβασης του Οβιέδο, κατά την οποία η επιλογή του φύλου του τέκνου δεν είναι επιτρεπτή, παρά μόνο αν πρόκειται να αποφευχθεί σοβαρή κληρονομική νόσος που συνδέεται με συγκεκριμένο φύλο, όπως λ.χ. η μυοπάθεια Duchenne, που πλήττει μόνο τους άρρενες. Τέλος, με την τρίτη παράγραφο του άρθρου 1455 απαγορεύεται η αναπαραγωγική μόνο κλωνοποίηση και από αυτό μπορεί να συναχθεί ερμηνευτικά ότι η θεραπευτική κλωνοποίηση είναι επιτρεπτή; όπως ακριβώς γίνεται και στο άρθρο 1 § 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση του Οβιέδο για την «Κλωνοποίηση των Ανθρώπινων Όντων» (Υ.Α. Φ.0546/1/ΑΣ 723/Μ, 4898, ΥΠΕΞ Υγείας/1998). Η θέση αυτή έχει υποστηριχθεί, εξάλλου, και στην Εισήγηση της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής «για τη χρήση των βλαστοκυττάρων στη βιοϊατρική έρευνα και την κλινική ιατρική» της 21.10.2001, που υποβλήθηκε στον Πρωθυπουργό στις 11.1.2002.

Το νέο άρθρο 1456 ΑΚ περιέχει γενική επίσης ρύθμιση για τις απαιτούμενες συνααινέσεις των προσώπων που προσφεύγουν στη διαδικασία της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Το πρώτο εδάφιο της πρώτης παραγράφου αναφέρεται στην περίπτωση που οι ενδιαφερόμενοι είναι σύζυγοι, οπότε και ορίζεται ότι απαιτείται έγγραφη απλώς συναίνεση τόσο του συζύγου, όσο και της συζύγου, για τη συμμετοχή στη διαδικασία της τεχνητής γονιμοποίησης, και μάλιστα ανεξάρτητα από το αν πρόκειται να γίνει ομόλογη ή ετερόλογη γονιμοποίηση, δηλαδή αν θα χρησιμοποιηθεί το σπέρμα του συζύγου ή τρίτου δότη, αφού στο Σχέδιο Νόμου δε γίνεται σχετική διάκριση. Το δεύτερο εδάφιο της πρώτης παραγράφου ρυθμίζει την περίπτωση που πρόκειται για άγαμη γυναίκα, ορίζοντας ότι η συναίνεση ή οι συνααινέσεις των ενδιαφερομένων (λ.χ. της γυναίκας και του μόνιμου συντρόφου της) παρέχονται με συμβολαιογραφικό έγγραφο. Ο σοβαρότερος αυτός τύπος επιβάλλεται προκειμένου οι συνααινέσεις να οδηγήσουν στην αυτόματη εκούσια αναγνώριση του τέκνου από τον άνδρα που θα έχει συνααινέσει συμβολαιογραφικά (και ανεξάρτητα και εδώ από το αν θα πρόκειται για ομόλογη ή ετερόλογη γονιμοποίηση), όπως ορίζεται στο παραπάνω αναθεωρημένο άρθρο 1475 παρ. 2 ΑΚ. Αυτό που δεν ρυθμίζεται πάντως στο Σχέδιο ειδικά, είναι τα σχετικά με τη σύμβαση μεταξύ των προσώπων, που επιθυμούν να τεκνοποιήσουν, και του ιατρού ή του ιατρικού κέντρου. Στη σύμβαση αυτή, κατά συνέπεια, εφαρμόζονται όσα ισχύουν γενικά για τη σύμβαση ιατρικής αγωγής.

Στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1456 καθιερώνεται η δυνατότητα της ανάκλησης (με τον ίδιο τύπο) των συνααινέσεων μέχρι το χρονικό σημείο της μεταφοράς του γεννητικού υλικού στο γυναικείο σώμα: Αυτό είναι είτε ο χρόνος της μεταφοράς του σπέρματος στο γυναικείο γεννητικό σύστημα, αν πρόκειται για τεχνητή σπερματέγχυση, είτε ο χρόνος της μεταφοράς του γονιμοποιημένου ωαρίου στη γυναικεία μήτρα, αν πρόκειται για εξωσωματική γονιμοποίηση. Είναι, άλλωστε, αυτονόητο –και γι' αυτό δεν ορίζεται ρητά– ότι τόσο οι συνααινέσεις, όσο και η ανάκλησή τους, γνωστοποιούνται στον ιατρό ή τον υπεύθυνο του ιατρικού κέντρου, καθώς και ότι αρκεί η ανάκληση της συναίνεσης και ενός μόνο από τους ενδιαφερομένους για να ματαιωθεί η τεχνητή γονιμοποίηση. Αντίθετα, ρητά ορίζεται ότι η συναίνεση θεωρείται ότι ανακλήθηκε, αν το πρόσωπο που την έδωσε πέθανε πριν από τη μεταφορά του γεννητικού υλικού στο γυναικείο σώμα, εκτός αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του επόμενου άρθρου 1457, που αφορά τη μεταθανάτια γονιμοποίηση.

Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1456 είναι χρήσιμη και για τις περιπτώσεις του διαζυγίου, της διάστασης και της ακύρωσης του γάμου των συζύγων που ενδιαφέρονται να τεκνοποιήσουν, καθώς και για την περίπτωση της λήξης της ελεύθερης ένωσης των μόνιμων συντρόφων. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι ενδιαφερόμενοι θα ανακαλούν προφανώς τις συνααινέσεις τους με βάση το άρθρο 1456 παρ. 2, και για το λόγο αυτό δεν κρίθηκε σκόπιμο να ρυθμισθούν οι συγκεκριμένες περιπτώσεις στο Σχέδιο Νόμου ρητά, με ειδική διάταξη.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον όρο «γεννητικό υλικό», πρέπει να σημειωθεί ότι γενικά στο Σχέδιο Νόμου ο όρος χρησιμοποιείται συμβατικά για να υποδηλώσει τόσο το απλό γεννητικό υλικό, δηλαδή τους γαμέτες (το σπέρμα και το ωάριο) όσο και το γονιμοποιημένο ωάριο. Ο όρος «γονιμοποιημένο ωάριο» χρησιμοποιείται, άλλωστε, επίσης συμβατικά (βλ. το μεθεπόμενο άρθρο 1458) για να καλύψει τις πρώτες δεκατέσσερις ημέρες από την ένωση του σπέρματος και του ωαρίου (μετά, τις οποίες κατά τα διδάγματα της ιατρικής επιστήμης, σχηματίζονται οι καταβολές του νευρικού ιστού).

Το νέο άρθρο 1457 ρυθμίζει το θέμα του επιτρεπτού της μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης. Ως τέτοια εννοείται τόσο η κατά κυριολεξία μεταθανάτια γονιμοποίηση, δηλαδή η γονιμοποίηση του σπέρματος του συζύγου μετά το θάνατό του είτε για σπερματέγχυση στη γυναίκα

που επιζητεί είτε για εξωσωματική γονιμοποίηση με το ωάριο της και μεταφορά στη συνέχεια του γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα της, όσο και η μεταθανάτια απλώς μεταφορά (εμφύτευση) στη μήτρα του γονιμοποιημένου ωαρίου, το οποίο γονιμοποιήθηκε, προφανώς εξωσωματικά, πριν από το θάνατο του άνδρα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι φανερό ότι θα πρόκειται για κρυσταλλωμένο γεννητικό υλικό, στο μέτρο που η κρυσταλλωτική (δηλαδή η κατάψυξη στους -196°C με υγρό άζωτο) είναι η συνήθης μέχρι τώρα πρακτική διατήρησης του γεννητικού υλικού. Όλες πάντως οι διατάξεις του Σχεδίου, που αναφέρονται σε γεννητικό υλικό που δεν είναι νωπό, μπορούν να εφαρμόζονται άσχετα με το αν στο μέλλον αλλάξει ο τρόπος συντήρησης του γεννητικού υλικού.

Σύμφωνα με το άρθρο 1457 η μεταθανάτια (post mortem) γονιμοποίηση με τη μία ή την άλλη μορφή της επιτρέπεται υπό πολύ αυστηρές προϋποθέσεις: Κατά πρώτο λόγο σ' αυτήν μπορούν να προσφεύγουν αποκλειστικά γυναίκες που είχαν σύζυγο ή μόνιμο σύντροφο (ζώντας μαζί του σε ελεύθερη συμβίωση), του οποίου και το γεννητικό υλικό (είτε ως απλό σπέρμα είτε ως γονιμοποιημένο με το σπέρμα ωάριο) επιδιώκουν να χρησιμοποιήσουν. Πέρα, άλλωστε, από αυτό πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς και οι ακόλουθες προϋποθέσεις: 1) Ο σύζυγος ή ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας να έπασχε από ασθένεια που συνδέεται με πιθανό κίνδυνο στειρότητας (λ.χ. καρκίνος των όρχεων που απαιτούσε να αρχίσει ο σύζυγος ραδιοθεραπεία) ή να συντρέχει άλλος σπουδαίος λόγος (λ.χ. ο σύζυγος να επρόκειτο να αναχωρήσει για μακρινό και επικίνδυνο ταξίδι), έτσι ώστε να καθίσταται κοινωνικά αποδεκτή η προσφυγή στη συγκεκριμένη πρακτική. 2) Ο σύζυγος ή ο μόνιμος σύντροφος να είχε συναινέσει με συμβολαιογραφική πράξη και στη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, έτσι ώστε να προκύπτει σαφώς η βούλησή του για υποβοηθούμενη αναπαραγωγή όχι μόνο όσο ο ίδιος ζει αλλά και σε χρόνο μετά το θάνατό του. Και 3) η μεταθανάτια γονιμοποίηση να διενεργείται ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία: Όχι πριν περάσουν έξι μήνες από το θάνατο του άνδρα, ώστε να εξασφαλίζεται ότι η απόφαση της γυναίκας δεν λαμβάνεται υπό το κράτος της ψυχολογικής της διαταραχής από το θάνατό του, αλλά και όχι αφού περάσουν δύο έτη, πέρα από τα οποία δεν θα πρέπει να μένουν σε εκκρεμότητα τα κληρονομικά δικαιώματα των υπόλοιπων συγγενών του νεκρού (που θα ανατραπούν αν γεννηθεί το παιδί του). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η ρύθμιση αυτή –που είναι προσανατολισμένη στη συνηθέστερη περίπτωση της επιθυμίας για μεταθανάτια γονιμοποίηση στην περίπτωση που πεθαίνει ο άνδρας– μπορεί να καλύψει, αναλογικά, εφαρμοζόμενη, και την περίπτωση που πεθαίνει η γυναίκα, οπότε ο άνδρας δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει αργότερα τα κρυσταλλωμένα ωάρια της (πράγμα ασύνηθες) ή τα κρυσταλλωμένα γονιμοποιημένα ωάρια τους για να τεκνοποιήσει με αυτά μέσω «παρένθετης» κυοφόρου μητέρας, παρά υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 1457.

Το άρθρο 1458 επιλύει το ζήτημα του επιτρεπτού της «παρένθετης μητρότητας» ή του «δανεισμού μήτρας». Οι όροι αυτοί (που δεν χρησιμοποιούνται πάντως στο νόμο) αποδίδουν την περίπτωση όπου η γυναίκα που ενδιαφέρεται να αποκτήσει παιδί «δανείζεται» τη μήτρα μιας άλλης γυναίκας, στην οποία και μεταφέρεται το γονιμοποιημένο ωάριο, έτσι ώστε η τελευταία αυτή γυναίκα να κυοφορήσει και να γεννήσει για χάρη της γυναίκας που επιθυμεί το τέκνο.

Σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 1458 η παρένθετη μητρότητα επιτρέπεται με δικαστική άδεια, που χορηγείται πριν από τη μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου ύστερα από αίτηση της γυναίκας που επιθυμεί το τέκνο. Το δικαστήριο θα χορηγήσει την άδεια μόνο αν βεβαιωθεί ότι η αιτούσα είναι ιατρικώς αδύνατο να κυοφορήσει και συνεπώς και να γεννήσει η ίδια (κατά συνέπεια δεν καλύπτεται η περίπτωση που η γυναίκα επιθυμεί απλώς να αποφύγει μια εγκυμοσύνη για λόγους μη ιατρικούς, λ.χ. αισθητικής), ενώ θα πρέπει να υπάρχει και έγγραφη συμφωνία μεταξύ αφενός των προσώπων που επιδιώκουν να αποκτήσουν το τέκνο και αφετέρου της κυοφόρου γυναίκας, καθώς και του συζύγου της, αν αυτή είναι έγγαμη. Επίσης δεν αποκλείεται η γυναίκα που επιθυμεί το τέκνο να χρησιμοποιήσει και ωάριο άλλης δότριας, αρκεί η τελευταία να μην συμπίπτει με την κυοφόρο γυναίκα (βλ. παρακάτω το αναθεωρημένο άρθρο 1464 παρ. 2 ΑΚ).

Στο άρθρο 1459 παρ. 1 γίνεται πρόβλεψη για το λεγόμενο «πλεονάζον» γεννητικό υλικό. Πρόκειται για το κρυσταλλωμένο γεννητικό υλικό (είτε αυτό είναι απλό, όπως λ.χ. το σπέρμα, είτε γονιμοποιημένα ωάρια) που θα περισσέψει μετά την κάλυψη των αναπαραγωγικών αναγκών των ενδιαφερομένων, δηλαδή όταν αυτοί αποκτήσουν τέκνο, ή αν ματαιωθεί οριστικά αυτός ο σκοπός. Για το πλεονάζον, λοιπόν, κρυσταλλωμένο γεννητικό υλικό ορίζεται ότι τα πρόσωπα που προσφεύγουν στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή υπογράφουν κοινή γραπτή δήλωση πριν από την έναρξη της διαδικασίας, στην οποία μπορούν να επιλέγουν ή τη διάθεση του σε άλλα πρόσωπα, που θα επιλέξει ο ιατρός ή το ιατρικό κέντρο, ή τη χρησιμοποιήσή του για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς ή την καταστροφή του. Από τις εκδοχές αυτές η πρώτη σημαίνει ότι το γεννητικό υλικό μπορεί μεν να «δωριστεί» –απλώς– από τους δότες (αφού είναι αυτονόητο ότι η «πώληση» γεννητικού υλικού, δηλαδή η παραχώρησή του με οικονομικό αντάλλαγμα, θα είναι συνήθως αντίθετη στα χρηστά ήθη), οι ίδιοι όμως δεν έχουν σύμφωνα με το νόμο τη δυνατότητα να επιλέξουν και τους συγκεκριμένους «δωροεδόχους». Η τελευταία νομοθετική επιλογή εναρμονίζεται προς την ανωνυμία των τρίτων δωτών γεννητικού υλικού (βλ. το επόμενο άρθρο 1460). Στη δεύτερη, άλλωστε, δυνατότητα, και ειδικότερα στη χρησιμοποίησή για θεραπευτικούς σκοπούς, είναι προφανές ότι μπορεί να περιλαμβάνεται και η θεραπευτική κλωνοποίηση (βλ. και την τρίτη

παράγραφο του προτεινόμενου άρθρου 1455). Εξάλλου, αν για κάποιο λόγο έχει παραλειφθεί η κοινή δήλωση των ενδιαφερομένων, ορίζεται ότι το πλεονάζον κρυσυντηρημένο γεννητικό υλικό διατηρείται επί πέντε έτη από τη λήψη ή τη δημιουργία του και, μετά την πάροδο του χρόνου αυτού, είτε χρησιμοποιείται για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς είτε καταστρέφεται. Ειδική πρόβλεψη υπάρχει, άλλωστε, για τα νωπά γονιμοποιημένα ωάρια, ως προς τα οποία ορίζεται ότι, μετά την πάροδο δεκατεσσάρων ημερών από τη γονιμοποίηση (οπότε και αρχίζουν να σχηματίζονται οι καταβολές του νευρικού ιστού), πρέπει να καταστρέφονται, προκειμένου να μην μπορούν πλέον να καταστούν αντικείμενα πειραμάτων ή, γενικότερα, έρευνας.

Τέλος, στο άρθρο 1460 αντιμετωπίζεται το ζήτημα αν οι τρίτοι δότες γεννητικού υλικού (είτε δότες σπέρματος είτε δότριες ωαρίων) θα μπορούν να είναι γνωστοί ή θα πρέπει να είναι ανώνυμοι (άγνωστοι), και σε αρμονία με το προηγούμενο άρθρο 1459 παρ. 1α, επιλέγεται η ανωνυμία των δοτών, δηλαδή ορίζεται ότι δεν γνωστοποιείται ούτε η ταυτότητα του δότη στους ενδιαφερόμενους να αποκτήσουν τέκνο ούτε η ταυτότητα του τέκνου και των γονέων του στον τρίτο δότη του γεννητικού υλικού. Πάντως προβλέπεται η τήρηση αρχείων που θα περιλαμβάνουν ιατρικές απλώς πληροφορίες σχετικές με τον τρίτο δότη –χωρίς ένδειξη της ταυτότητάς του αλλά με αντίστοιχο κωδικό αριθμό– στις οποίες πρόσβαση θα μπορεί να έχει μόνο το τέκνο και μόνο για λόγους που αφορούν την υγεία του. Όλα αυτά εκφράζουν τη σύγχρονη αρχή της λεγόμενης «κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας», κατά την οποία, ενόψει της ραγδαίας εξέλιξης των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η σημασία της βιολογικής αλήθειας και της καταγωγής εκ των πραγμάτων μειώνεται, ενώ αναδεικνύεται αντίθετα ως σημαντικός παράγοντας για την ίδρυση της νομικής συγγένειας η βούληση των μερών, που συνδέει νομικά το παιδί όχι με τους «γενετικούς γονείς» του, αλλά με αυτούς που το θέλουν, δηλαδή τους «κοινωνικούς» του γονείς. Στο πλαίσιο αυτής της σύγχρονης αρχής, η ανωνυμία των τρίτων δοτών γεννητικού υλικού είναι επιβεβλημένη, καθώς μάλιστα προφυλάσσει και τα δύο μέρη από δυσάρεστες μελλοντικές ψυχολογικές αλλαγές και αλληλοεπεμβάσεις μεταξύ «βιολογικής» και «κοινωνικής» οικογένειας, που θα αποβούν ασφαλώς σε βάρος του παιδιού.

2. Με το άρθρο 2 του Νομοσχεδίου το υφιστάμενο Όγδοο Κεφάλαιο του Αστικού Κώδικα για τη συγγένεια παίρνει νέα αρίθμηση, δηλαδή γίνεται Ένατο Κεφάλαιο (άρθρα 1461 - 1484), ενώ παράλληλα αναθεωρούνται και αρκετά από τα υπάρχοντα άρθρα του, ιδίως με την προσθήκη εντελώς νέων διατάξεων, απαραίτητων ενόψει της εξέλιξης των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Ειδικότερα:

Το νέο άρθρο 1461 ΑΚ περιλαμβάνει το ισχύον άρθρο 1463 παρ. 1, που παραμένει ως προς το περιεχόμενο αναλλοίωτο. Το νέο άρθρο 1462 είναι το ισχύον άρθρο 1464, που αλλάζει αριθμό. Το νέο άρθρο 1463 περιλαμβάνει το ισχύον άρθρο 1463 παρ. 2, που παραμένει και αυτό αμετάβλητο.

Εντελώς νέο, και ως προς το περιεχόμενο, είναι το επόμενο άρθρο 1464 ΑΚ, που ρυθμίζει την ίδρυση της συγγένειας στην περίπτωση της παρένθετης μητρότητας. Στο άρθρο αυτό ο κανόνας της ίδρυσης της συγγένειας με τη μητέρα μέσω της γέννησης (νέο άρθρο 1463 εδ. α' και ισχύον άρθρο 1463 παρ. 2 εδ. α') παραμερίζεται με την καθιέρωση ενός τεκμηρίου: Σε περίπτωση τεχνητής γονιμοποίησης με κυοφορία από άλλη γυναίκα, μητέρα του τέκνου τεκμαίρεται η γυναίκα στην οποία δόθηκε η δικαστική άδεια του νέου άρθρου 1458 ΑΚ, δηλαδή η γυναίκα που επιθυμεί το τέκνο. Το τεκμήριο πάντως αυτό είναι μαχητό, αφού στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1464 ορίζεται ότι η μητρότητα, που ιδρύεται κατά την πρώτη παράγραφο, μπορεί να προσβληθεί δικαστικώς μέσα σε προθεσμία έξι μηνών από τον τοκετό, αν αποδειχθεί ότι το τέκνο κατάγεται βιολογικά από την κυοφόρο γυναίκα. Με τον τρόπο αυτό αποθαρρύνεται στην πράξη η χορήγηση του ωαρίου από την ίδια την κυοφόρο, που συνιστά δυνατότητα για την οποία χρησιμοποιείται συχνά ο όρος «πλήρης υποκατάστατη μητρότητα» σε αντίθεση με τη «μερική υποκατάστατη μητρότητα», που είναι ο «δανεισμός μήτρας». Την αγωγή για την προσβολή της μητρότητας μπορεί να ασκήσει – αυτοπροσώπως ή μέσω του ειδικού πληρεξουσίου της ή του νόμιμου αντιπροσώπου της– είτε η κυοφόρος γυναίκα είτε η τεκμαιρόμενη μητέρα, και, αν η αγωγή γίνει δεκτή και η σχετική δικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη, μητέρα γίνεται αναδρομικά η κυοφόρος γυναίκα (1464 παρ. 3). Είναι, άλλωστε, προφανές ότι και η συγγένεια με τον πατέρα ιδρύεται στις περιπτώσεις αυτές ανάλογα: Στην περίπτωση που ισχύει το τεκμήριο, πατέρας του τέκνου θα θεωρείται ο σύζυγος της τεκμαιρόμενης μητέρας· τα άρθρα 1465 -1471 θα εφαρμόζονται ως προς αυτόν και δεν θα έχουν εφαρμογή ως προς το σύζυγο της κυοφόρου γυναίκας που γέννησε. Αν, πάλι, ανατραπεί το τεκμήριο, η πατρότητα του άνδρα που παραχώρησε το σπέρμα του μπορεί να ιδρυθεί με την αναγνώριση, αφού βέβαια πρώτα προσβληθεί η πατρότητα του τυχόν συζύγου της κυοφόρου γυναίκας.

Τα ισχύοντα άρθρα 1465 - 1484 ΑΚ για την ίδρυση της συγγένειας με τον πατέρα δεν έχουν αλλάξει αρίθμηση, ορισμένα όμως από αυτά έχουν καινούριο –ενόψει των δυνατοτήτων της τεχνητής γονιμοποίησης– περιεχόμενο. Αμετάβλητα ως προς το περιεχόμενο παραμένουν τα άρθρα 1466-1470, 1472-1474, 1476, 1477 και 1480-1484, ενώ στα υπόλοιπα υπάρχουν οι εξής αλλαγές:

Στο άρθρο 1465 έχουν προστεθεί δύο νέες διατάξεις για την ίδρυση της πατρότητας όταν διενεργείται μεταθανάτια γονιμοποίηση που αφορά συζύγους. Η πρώτη είναι η διάταξη της νέας δεύτερης παραγράφου, που επεκτείνει το τεκμήριο της πατρότητας του συζύγου και στην περίπτωση που ο σύζυγος –ο οποίος πέθανε πριν από την τεχνητή σπερματέγχυση ή την εξωσωματική ένωση του σπέρματός του και του ωαρίου, ή επίσης και πριν από τη μεταφορά στη μήτρα του ήδη εξωσωματικά γονιμοποιημένου ωαρίου– είχε δώσει τη συμβολαιογραφική συναίνεση, που απαιτείται ως προϋπόθεση του επιτρεπτού της μεταθανάτιας γονιμοποίησης κατά το νέο άρθρο 1457. Οι υπόλοιπες προϋποθέσεις του άρθρου αυτού δεν χρειάζεται να συντρέχουν, ώστε να μην αποβαίνει η παρά την έλλειψή τους διενέργεια της μεταθανάτιας γονιμοποίησης σε βάρος του τέκνου. Η δεύτερη διάταξη περιλαμβάνεται στο νέο δεύτερο εδάφιο της νέας τρίτης παραγράφου και αφορά την περίπτωση που δεν υπήρξε –παρά το νόμο– συμβολαιογραφική συναίνεση του συζύγου. Στην περίπτωση αυτή επεκτείνεται η ισχύουσα ρύθμιση για τα τέκνα που γεννιούνται μετά την τριακοσιοστή ημέρα από τη λύση ή την ακύρωση του γάμου, δηλαδή η απόδειξη της πατρότητας του συζύγου της μητέρας βαρύνει εκείνον που την επικαλείται (ο οποίος θα ασκήσει την απλή αναγνωριστική αγωγή του άρθρου 614 παρ. 1β ΚΠολΔ για τη βεβαίωση της ύπαρξης της σχέσης γονέα και παιδιού). Και αυτή η λύση επιβάλλεται προς το συμφέρον του τέκνου, ώστε αυτό να μην υφίσταται τις συνέπειες από τη μη τήρηση των προβλεπόμενων από το νόμο όρων.

Σοβαρή μεταβολή υπάρχει στο νέο άρθρο 1471 ΑΚ, όπου στον αριθμ. 2 της δεύτερης παραγράφου, δηλαδή στην περίπτωση που ο σύζυγος είχε συναινέσει στην τεχνητή γονιμοποίηση, ως πρόσωπα που αποκλείεται να προσβάλουν την πατρότητα του τέκνου, πέρα από τον ίδιο το σύζυγο που αποκλείεται και κατά το ισχύον δίκαιο, αναφέρονται και οι υπόλοιποι δικαιούχοι προσβολής του άρθρου 1469 ΑΚ. Η προσθήκη αυτή, που σημαίνει ότι, αν ο σύζυγος είχε συγκατατεθεί στην τεχνητή γονιμοποίηση, κανείς δεν μπορεί πλέον να προσβάλει την πατρότητά του, δηλαδή ούτε καν το ίδιο το τέκνο (κάτι που είναι προφανώς σημαντικό στην περίπτωση της ετερόλογης γονιμοποίησης), αποτελεί έντονη έκφραση της αρχής της «κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας» (βλ. παραπάνω, τα σχετικά με το νέο άρθρο 1460).

Στο άρθρο 1475 έχει προστεθεί μια νέα δεύτερη παράγραφος (και οι παλαιές παράγραφοι 2 και 3 έγιναν αντίστοιχα 3 και 4), στην οποία ρυθμίζεται η πατρότητα στην περίπτωση όταν πρόκειται για άγαμη γυναίκα και, επομένως, ο άνδρας, που επιθυμεί το τέκνο, δεν είναι ο σύζυγός της. Η πατρότητα του άνδρα αυτού (που συνήθως θα είναι ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας) δεν μπορεί να καλυφθεί με το τεκμήριο της καταγωγής από γάμο (ΑΚ 1465). Το γεγονός όμως ότι υπάρχει η συμβολαιογραφική συναίνεσή του στην τεχνητή γονιμοποίηση είναι πρόσφορο για τη θεμελίωση της πατρότητάς του μέσω της εξομίωσης της συμβολαιογραφικής συναίνεσής του με την εκούσια από μέρους του αναγνώριση. Ορίζεται, μάλιστα, επιπρόσθετα ότι στην περίπτωση αυτή δεν απαιτείται η συμβολαιογραφική συναίνεση της μητέρας, αφού αυτή ήδη έχει δώσει τη συμβολαιογραφική της συναίνεση (κατά το άρθρο 1456 παρ. 1 εδ. β') για την υποβολή της στην τεχνητή γονιμοποίηση με το συγκεκριμένο άνδρα και, άρα, δεν έχει αντίρρηση να γίνει αυτός πατέρας. Ούτε έχει, άλλωστε, σημασία αν το ανδρικό γεννητικό υλικό ανήκει στο συγκεκριμένο άνδρα. Με άλλα λόγια, δεν αποκλείεται η γονιμοποίηση να είναι ετερόλογη, αφού κρίσιμο δεν είναι εδώ το στοιχείο της βιολογικής αλήθειας, αλλά η βούληση του άνδρα και της γυναίκας να αποκτήσουν τέκνο μαζί (όπως συμβαίνει και στην ετερόλογη γονιμοποίηση μεταξύ συζύγων). Αν, βέβαια, δεν υπάρχει αυτή η βούληση, δηλαδή δεν υπάρχει συμβολαιογραφική συναίνεση του άνδρα, τότε το τέκνο είναι χωρίς γάμο γεννημένο και η πατρότητά του μπορεί να ιδρυθεί με αναγνώριση (δικαστική ή και πάλι εκούσια) κατά τις γενικές διατάξεις. Ακόμη, για την εξομίωση της συμβολαιογραφικής συναίνεσης του άνδρα με την εκούσια αναγνώριση δεν έχει σημασία ότι κατά το χρόνο που παρέχεται αυτή η συναίνεση δεν έχει καν αρχίσει η διαδικασία της γονιμοποίησης, αφού εδώ είναι σαφές ότι η συναίνεση αφορά το συγκεκριμένο τέκνο που θα προκύψει από αυτή τη διαδικασία.

Ο τρόπος ίδρυσης της πατρότητας, που καθιερώνεται στη νέα δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1475, καλύπτει και την περίπτωση της post mortem τεχνητής γονιμοποίησης (αδιάφορο αν πρόκειται για μεταθανάτια ένωση σπέρματος και ωαρίου ή για μεταθανάτια μεταφορά γονιμοποιημένου ωαρίου ή για μεταθανάτια μεταφορά γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα), όπου ο άνδρας, που το γεννητικό υλικό του επιδιώκεται να χρησιμοποιηθεί μεταθανάτια, δεν είναι ο σύζυγος, αλλά ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας (βλ. το άρθρο 1457). Και σ' αυτή την περίπτωση το νέο άρθρο 1475 παρ. 2 συνδέει νομικά τον ήδη νεκρό μόνιμο σύντροφο της γυναίκας με το τέκνο που θα γεννηθεί, εφόσον βέβαια, εννοείται, υπήρχε και η επιπρόσθετη συμβολαιογραφική συναίνεσή του στη μεταθανάτια γονιμοποίηση κατά το νέο άρθρο 1457 παρ. 1β, όπως προκύπτει αναλογικά από το νέο άρθρο 1465 παρ. 2. Αν δεν υπήρξε αυτή η συναίνεση, το τέκνο που θα γεννηθεί θα είναι χωρίς γάμο γεννημένο και θα μπορεί να αναγνωριστεί με βάση τις γενικές διατάξεις για την αναγνώριση της πατρότητας.

Στο νέο άρθρο 1478 ορίζεται ότι η προσβολή της «αυτόματης» εκούσιας αναγνώρισης, που προβλέπεται από το νέο άρθρο 1475 παρ. 2, αποκλείεται. Η ρύθμιση αυτή δικαιολογείται από τη σκέψη ότι, εφόσον η νομική συγγένεια, στο άρθρο 1476 παρ. 2, ιδρύεται με κριτήριο το βουλευτικό στοιχείο, δηλαδή με βάση τη συμβολαιογραφική συναίνεση του άνδρα, δεν έχει νόημα η προσβολή

της εκούσιας αναγνώρισης για λόγους ασυμφωνίας προς τη βιολογική αλήθεια, δηλαδή για το λόγο ότι δεν πρόκειται για τον αληθινό πατέρα του τέκνου.

Τη σημασία του βουλευτικού στοιχείου για την ίδρυση της συγγένειας αντικατοπτρίζει και η νέα δεύτερη παράγραφος που προστίθεται στο άρθρο 1479 ΑΚ, σύμφωνα με την οποία, αν, παρά την ανωνυμία του τρίτου δότη (που κατοχυρώνεται στο νέο άρθρο 1460), η ταυτότητά του είναι ή γίνει εκ των υστέρων –προφανώς παρά το νόμο– γνωστή, η δικαστική αναγνώριση της πατρότητάς του πάντως αποκλείεται. Γίνεται έτσι σεβαστή η (αρχική τουλάχιστον) βούληση (των εμπλεκόμενων προσώπων) ο τρίτος δότης να μη γίνει ο ίδιος πατέρας του τέκνου, αλλά απλώς να συνδράμει στην εκπλήρωση της επιθυμίας αυτών που θέλουν να γίνουν γονείς.

3. Με το άρθρο 3 του Σχεδίου Νόμου τροποποιούνται τα άρθρα 1711 και 1924 ΑΚ. Στο άρθρο 1711 προστίθεται νέο δεύτερο εδάφιο, με σκοπό την κάλυψη του βασικού προβλήματος κληρονομικού δικαίου που δημιουργεί η μεταθανάτια γονιμοποίηση: Πρόκειται για το ερώτημα πώς θα κληρονομήσει τον πατέρα του το τέκνο, που όχι μόνο θα γεννηθεί αλλά και θα «συλληφθεί» (κατά την έκφραση του Αστικού Κώδικα) μετά το θάνατο του πατέρα, αφού κατά το ισχύον δίκαιο για να γίνει κάποιος κληρονόμος πρέπει κατά το χρόνο της επαγωγής να έχει τουλάχιστο «συλληφθεί». Το πρόβλημα αυτό λύνεται με την προσθήκη νέου δεύτερου εδαφίου στο άρθρο 1711 (και το παλιό δεύτερο εδάφιο γίνεται τρίτο), κατά το οποίο κληρονόμος μπορεί να γίνει και το τέκνο που γεννήθηκε ύστερα από μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή το τέκνο μπορεί να κληρονομήσει τον πατέρα του είτε ο θάνατος του τελευταίου έχει προηγηθεί μόνο από τη μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα της γυναίκας είτε ο θάνατος προηγείται ακόμη και από τη γονιμοποίηση, δηλαδή την ένωση του σπέρματος και του ωαρίου. Εννοείται βέβαια ότι ως πατέρας θεωρείται ο άνδρας του οποίου η πατρότητα ως προς το συγκεκριμένο τέκνο ιδρύεται είτε κατά το νέο άρθρο 1465 παρ. 2 ή παρ. 3 εδ. β' είτε κατά το νέο άρθρο 1475 παρ. 2 είτε κατά τις γενικές διατάξεις για την αναγνώριση της πατρότητας (αν δεν υπάρχει συμβολαιογραφική συναίνεση του μόνιμου συντρόφου της γυναίκας).

Η προσθήκη του νέου δεύτερου εδαφίου στο άρθρο 1711 καθιστά αναγκαία και την τροποποίηση του άρθρου 1924 ΑΚ, ώστε το τελευταίο να μην εφαρμόζεται όταν πρόκειται για μεταθανάτια γονιμοποίηση. Αν, λοιπόν, ο διαθέτης εγκαταστήσει στη διαθήκη του ως κληρονόμο πρόσωπο που δεν έχει ακόμη συλληφθεί κατά το θάνατό του, το πρόσωπο αυτό θα θεωρείται ως καταπιστευματοδόχος σε όλες τις άλλες περιπτώσεις εκτός από αυτήν της μεταθανάτιας γονιμοποίησης. Στην τελευταία περίπτωση δεν θα εφαρμόζεται ο ερμηνευτικός κανόνας του άρθρου 1924 και το τέκνο, που γεννιέται ύστερα από μεταθανάτια γονιμοποίηση, θα είναι αναδρομικά από το χρόνο της επαγωγής κληρονόμος (όπως άλλωστε θα συμβαίνει και στην εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή) και δεν θα τίθεται, άρα, θέμα εφαρμογής του άρθρου 1935. Αν, άλλωστε, ο διαθέτης δηλώσει στη διαθήκη του ότι επιθυμεί το τέκνο που θα γεννηθεί με μεταθανάτια γονιμοποίηση να γίνει καταπιστευματοδόχος, αυτό θα μπορεί να γίνει μόνο ως προς το ποσοστό που υπερβαίνει τη νόμιμη μοίρα του τέκνου, ενώ ως προς τη νόμιμη μοίρα του το τέκνο θα γίνει, κατά το άρθρο 1711 εδ. β', κληρονόμος.

4. Με το άρθρο 4 προστίθεται στο άρθρο 121 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα και η περίπτωση του νέου άρθρου 1458 ΑΚ, έτσι ώστε η αίτηση της γυναίκας που επιθυμεί να αποκτήσει τέκνο με τη μεσολάβηση μιας παρένθετης κυοφόρου γυναίκας, να εκδικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Η διαδικασία αυτή ενδείκνυται αφενός λόγω της εξ ορισμού έλλειψης αντιδικίας (δοθέντος μάλιστα ότι κατά την προτεινόμενη ουσιαστική ρύθμιση πρέπει να προϋπάρχει ρητή έγγραφη συμφωνία), και αφετέρου γιατί εδώ πρόκειται για χορήγηση άδειας, για την οποία ο ΚΠολΔ, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, προβλέπει ως διαδικαστικό πλαίσιο τα άρθρα 739επ.

5. Με το άρθρο 5 εισάγονται τρεις ειδικές δικονομικές ρυθμίσεις, που είναι απαραίτητες, εφόσον κατά τις νέες ρυθμίσεις στο ουσιαστικό πεδίο, είναι πια δυνατή και η δικαστική προσβολή της μητρότητας, σε περίπτωση βέβαια κυοφορίας από άλλη γυναίκα. Η βασική σκέψη, που διατρέχει τις νέες διατάξεις είναι να επέλθει ο αναγκαίος δικονομικός εναρμονισμός, αφού δεν υπάρχει καμιά διαφορά ανάμεσα στην προσβολή της μητρότητας και στην προσβολή της πατρότητας, στο μέτρο που και στις δύο περιπτώσεις η σχέση γονέα-τέκνου βασίζεται σε τεκμήριο, το οποίο ανατρέπεται με επιτυχή άσκηση αγωγής. Έτσι, καταρχήν, συμπληρώνεται το άρθρο 614 παρ. 1, με νέο στοιχείο β (και ακολουθεί αλφαβητική αναρίθμηση των υπολοίπων περιπτώσεων), ώστε κατά την ειδική διαδικασία, με την οποία δικάζονται οι διαφορές από τις σχέσεις γονέων και τέκνων, να εκδικάζεται και η αγωγή προσβολής της μητρότητας. Προκειμένου, μάλιστα, να υπάρξει ομοιομορφία και στο επίπεδο των αποδείξεων, συμπληρώνεται ανάλογα η πρώτη παράγραφος του άρθρου 615, ώστε οι ρυθμίσεις αυτού του άρθρου να ισχύουν και στην περίπτωση όπου πρέπει να αποδειχθεί η μητρότητα. Εξάλλου, προστίθεται στο άρθρο 619 ΚΠολΔ νέα δεύτερη παράγραφος (και οι παλαιές παράγραφοι 2 έως 5 γίνονται αντίστοιχα 3 έως 6), με την οποία ρυθμίζεται το ζήτημα της παθητικής νομιμοποίησης στη δίκη της προσβολής της μητρότητας, αφού για την ενεργητική υπάρχει ήδη πρόβλεψη στο νέο άρθρο 1464 παρ. 2 του Αστικού Κώδικα.

6. Με το άρθρο 6 του Σχεδίου Νόμου το άρθρο 799 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, που είχε καταργηθεί με το άρθρο 42 του ν. 2447/1996, επαναφέρεται σε ισχύ, με νέο όμως περιεχόμενο, έχοντας δηλαδή ως αντικείμενο ρύθμισης τη χορήγηση άδειας για κυοφορία από τρίτη γυναίκα. Κατά την πρώτη παράγραφο, και σε αρμονία προς τη ρύθμιση του άρθρου 800 ΚΠολΔ, ορίζεται ότι τοπικά αρμόδιο είναι το δικαστήριο (Μονομελές Πρωτοδικείο) της συνήθους διαμονής της αιτούσας (αυτής δηλαδή που επιθυμεί να αποκτήσει τέκνο και αδυνατεί η ίδια να κυοφορήσει) ή της κυοφόρου. Εισάγεται έτσι μια διπλή ελαστικότητα στον προσδιορισμό της τοπικής αρμοδιότητας, που κρίνεται χρήσιμη ενόψει της λεπτής φύσης της εκδικαζόμενης υπόθεσης.

Κατά τη δεύτερη παράγραφο, που αποτελεί εξειδίκευση της ανακριτικής αρχής του άρθρου 744, και ταυτόχρονα ρητή υπόμνηση προς τον δικαστή, εισάγεται υποχρέωση για αυτεπάγγελτο έλεγχο εκ μέρους του, κατά το κρίσιμο σημείο της συζήτησης της αίτησης, με όποιο τρόπο κρίνει σκόπιμο (ακόμη και διατάσσοντας αυτεπαγγέλτως την προσεπίκληση των συζύγων κατά το άρθρο 753 παρ. 1 εδ. β' ΚΠολΔ), της οικογενειακής κατάστασης της αιτούσας και της κυοφόρου γυναίκας. Η ρύθμιση αυτή κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να αντιμετωπισθεί το ενδεχόμενο η αιτούσα και η κυοφόρος να καταλήξουν σε συμφωνία παρακάμπτοντας τους συζύγους τους και αποσιωπώντας από το δικαστήριο το γεγονός ότι είναι έγγαμες. Στην περίπτωση αυτή, αν δεν ενεργοποιηθεί το δικαστήριο, όπως προτείνεται, αφενός θα παραβιασθεί ο κανόνας ουσιαστικού δικαίου του άρθρου 1458 ΑΚ και αφετέρου θα επηρεασθεί η έννομη θέση των συζύγων χωρίς τη δυνατότητα να ακουστούν σε αυτή τη φάση, αφού, αν τελικά γεννηθεί το τέκνο, από την κυοφόρο, θα λειτουργήσουν θετικά ή αρνητικά ως προς αυτούς τα τεκμήρια πατρότητας, χωρίς οι ίδιοι να έχουν λάβει γνώση και να έχουν συμφωνήσει σχετικά, όπως απαιτεί ο νόμος.

7. Τέλος, με το άρθρο 7 του Σχεδίου Νόμου προστίθεται νέο εδάφιο στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 20 του νόμου 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων», σύμφωνα με το οποίο στην περίπτωση τέκνου που γεννήθηκε από παρένθετη κυοφόρο γυναίκα, στο ληξιαρχείο προσάγεται και η δικαστική άδεια που δόθηκε στη γυναίκα που επιθυμεί το τέκνο, έτσι ώστε ο ληξιαρχος να την εγγράψει ως μητέρα σύμφωνα με το προτεινόμενο άρθρο 1464 παρ. 1 ΑΚ.

8. Η Ομάδα Εργασίας δεν ασχολήθηκε με θέματα διοικητικά, όπως π.χ. η οργάνωση και λειτουργία των Κέντρων ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, καθώς και με τις διοικητικές και ποινικές κυρώσεις, που πρέπει να προβλεφθούν για την παράβαση διατάξεων του σχεδίου νόμου, αφού κρίθηκε ότι τα ζητήματα αυτά εκφεύγουν της αρμοδιότητάς της.

Αθήνα, 2002

Η Ομάδα Εργασίας